

УДК 330.322.3 (477.62)

*I. В. Шкрабак,
доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту,
Донецький національний технічний університет (м. Покровськ)
Н. В. Рагуліна,
молодший науковий співробітник,
Донбаська державна машинобудівна академія*

ФОРМУВАННЯ НОВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ У ПОСТ-КОНФЛІКТНИЙ ПЕРІОД

*I. V. Shkrabak,
Doctor of Economic, Associate Professor, Head of Management Department,
Donetsk National Technical University (Pokrovsk)
N. V. Ragulina
Junior Research Fellow Donbas State Engineering Academy*

FORMATION OF NEW TRENDS IN DEVELOPMENT OF INVESTMENT PROCESSES IN THE ECONOMY OF UKRAINE IN THE POST-CONFLICT PERIOD

Стаття присвячена виявленню і дослідженню нових тенденцій перебігу інвестиційних процесів в економіці України у післякризовий період відновлення. Узагальнено особливості макроекономічних систем, яких вони набувають внаслідок конфлікту. Обґрунтовано, що в Україні у 2014-2015 роках відбувся перелам усталених тенденцій динаміки показників інвестиційних процесів, і почали формуватися нові тенденції, зокрема: зростання обсягів капітальних інвестицій і обсягів їх освоєння; зрушення у структурі капітальних інвестицій за видами активів (суттєве зменшення частки інвестицій у нежитлові будівлі та інженерні споруди і зростання частки машин, обладнання та інвентарю, а також транспортних засобів) і за джерелами фінансування (зростання частки коштів місцевих бюджетів у структурі капітальних інвестицій), зростання питомої ваги прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) з Російської Федерації, зрушення у структурі прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності і регіонами. Сформульовані висновки і перспективи подальших досліджень у заданому напрямі.

The article is devoted to the discovery and research of new tendencies of the course of investment processes in the economy of Ukraine in the post-crisis period of recovery. The features of the macroeconomic systems that they acquire as a result of the conflict were generalized. It was substantiated that in Ukraine in 2014-2015 there has been a shift in the established tendencies of dynamics of indicators of investment processes, which made it impossible to analyze and forecast them on the basis of pre-crisis, established regularities. In the post-crisis period, new trends in the investment sphere began to emerge, in particular: a decrease in the share of investments in non-residential buildings and engineering structures, long-term biological assets of plant growing and livestock production; shifts in the structure of capital investments (increase in the share of local budget funds and a decrease in the proportion of loans to banks and other loans); lack of interest of

foreign investors in investing in the economy of Ukraine; post-Soviet (mainly Ukrainian and Russian) origin of capital, accounting for almost half of foreign direct investments in Ukraine's economy; an increase in the share of foreign direct investments from the Russian Federation in the Ukrainian economy; foreign direct investments were not aimed at restoring the industrial potential of the domestic economy. At the same time, a number of long-term negative tendencies in the investment sphere persist (in particular, the share of investments in fixed assets in GDP, which does not correspond to the minimum level of national economic security, too high share of own funds of enterprises and organizations in the structure of capital investments, etc.). It was determined that the prospects for further research are in two directions: identification, fixation and analysis of new tendencies of the investment processes in the post-conflict period as the basis for further research forecasting in the substantiation of the directions of the state policy of national economic recovery, as well as the development of methodological approaches to normative forecasting of post-conflict restoration of the economy and justification of the structure and tools of the investment mechanism for its provision.

Ключові слова: *інвестиції, інвестиційні процеси, іноземні інвестиції, економіка України, пост-конфліктний період.*

Keywords: *investments, investment processes, foreign direct investments, Ukrainian economy, post-conflict period.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Порушення територіальної цілісності держави і тимчасова окупація частини Донецької і Луганської областей, господарські комплекси яких склали значну частину промислового потенціалу України, анексія півострова Крим з його великими морськими портами і рекреаційними ресурсами, мілітаризація економіки, спад промислового виробництва і згорання інвестиційних процесів в країні – наслідки збройного конфлікту, в який було втягнуто Україну у 2014 році. Забезпечення пост-конфліктного відновлення вітчизняної економіки для нашої країни – першочергове і життєво важливе завдання, виконання якого вимагає формування відповідної державної політики та інвестиційного механізму її реалізації. Інвестиційні процеси є найбільш чутливими до зміни внутрішнього і зовнішнього середовищ функціонування економічних систем усіх рівнів, а зміна їх тенденцій формує передумови розвитку інвестиційного механізму пост-конфліктного відновлення національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми впливу воєнних конфліктів на стан національної економіки розглядалися такими науковцями, як: І. Абакумова, О. Рядінська, С. Патрик [*S. Patrick*], Д. Саломонс [*D. Salomons*], С. Форман [*S. Forman*]. Дослідженням інвестиційних процесів у пост-конфліктний період відновлення економіки України присвячені роботи С. Ковалівської, А. Переверзевої, А. Колеватової, Д. Гроня та інших науковців і практиків, спільною рисою яких є розгляд динаміки інвестицій в економіку України у рамках доконфліктних усталених закономірностей. В той же час, у вітчизняній економіці починають формуватися нові тенденції перебігу інвестиційних процесів, які потребують виявлення і дослідження.

Метою статті є виявлення і аналіз тенденцій динаміки інвестиційних процесів в Україні у післякризовий період 2014-2015 років як основи формування інвестиційного механізму реалізації державної політики пост-конфліктного відновлення національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Пост-конфліктна реконструкція цілісності й ефективного функціонування економічних систем усіх рівнів тісно пов'язана у часі з періодами розвитку конфлікту, до яких відносяться: стадія кризи, посткризова ситуація, стадія після урегулювання конфлікту і стадія довгострокового відновлення [1, с. 57; 2, с. 16-17]. Це пов'язано з особливостями стану економічних систем у кожний з таких періодів і з глибиною і протяжністю у часі кризового стану. Разом з тим, можуть бути визначені загальні риси макроекономічних систем, яких вони набувають внаслідок конфлікту:

- втрата територіальної цілісності країни, що супроводжується втратою частини економічного і людського потенціалу або повним їх розпадом;
- падіння макроекономічних показників, викликане спадом промислового і сільськогосподарського виробництва, мілітаризацією економіки і розривом міжгосподарських зв'язків на усіх рівнях економічних систем;
- втрата конкурентоспроможності національної економіки через зменшення інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання, фінансування науково-дослідної діяльності;
- різке скорочення інвестиційних потоків, погіршення інвестиційного клімату, обмеженість доступу до довгострокових кредитних коштів (особливо в секторі малого і середнього підприємництва) тощо.

Таким чином, формування державної політики пост-конфліктного відновлення національної економіки та інвестиційного механізму її реалізації мають відбуватися не під гаслом повернення її на докризову траєкторію розвитку, а на основі ідентифікації нових системних властивостей і зв'язків, в тому числі – із зовнішнім середовищем.

Засновуючись на дослідженнях І. Абакумової та О. Рядінської [1, с. 53-56] і С. Патрика, Д. Саломонса та С. Формана [2, с. 14-18], можна говорити, що в Україні склалася на даний час після кризова ситуація конфлікту, яка дозволяє розпочати роботу з відновлення економіки країни на усіх її рівнях. Дослідження динаміки показників інвестиційних процесів показало наступне.

Частка інвестицій в основний капітал у ВВП країни як один з індикаторів її економічної безпеки перебуває на рівні нижче гранично допустимого – 15,88 % на початок 2017 року, хоча порівняно з попереднім роком він збільшився на 2,08 %. Разом з тим, слід відмітити, що цей показник, згідно результатів дослідження О. Полгородника [3, с. 10], починаючи з 2010 року був нижчим за гранично допустиме значення.

Динаміка обсягу капітальних інвестицій і їх освоєння (табл. 1) свідчить про те, що перелам усталених тенденцій відбувся на межі 2014-2015 років, в період «гарячої» фази конфлікту, яка супроводжувалася активними бойовими діями на території України, після чого намітилася тенденція до зростання цих показників.

Таблиця 1.
Динаміка обсягу капітальних інвестицій в Україні, млрд. дол. США*

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Обсяг капітальних інвестицій	22,755	30,283	34,195	31,261	18,459	12,502	14,058	16,861
Освоєні капітальні інвестиції	23,824	29,892	33,003	31,013	17,167	11,497	12,765	15,521
Темпи росту до попереднього року								
Обсяг капітальних інвестицій	-	1,34	1,13	0,91	0,88	1,24	1,32	1,25
Освоєні капітальні інвестиції	-	1,26	1,11	0,94	0,82	1,23	1,30	1,27

*складено за даними [4]

Відбулися зрушення у структурі капітальних інвестицій за видами активів (табл. 2).

Таблиця 2.
Зміни у структурі капітальних інвестицій за видами активів

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Усього</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Інвестиції у матеріальні активи, у т.ч.:	96,3	96,6	97,1	96,0	96,6	93,3	96,7	96,3
житлові будівлі	15,2	14,8	13,1	15,5	15,1	16,7	12,5	11,9
нежитлові будівлі	20,6	19,8	19,3	17,9	18,6	15,9	16,5	14,6
інженерні споруди	21,5	22,0	22,1	22,0	21,2	18,7	18,8	17,5
машини, обладнання та інвентар	29,2	29,2	29,3	30,2	31,4	30,9	34,3	34,5
транспортні засоби	6,0	8,2	9,6	6,2	6,3	7,2	10,2	13,4
земля	0,7	0,6	0,6	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	1,1	0,8	0,7	0,9	1,0	1,0	0,9	0,8
інші матеріальні активи	2,0	2,2	2,4	2,9	2,5	2,4	3,0	3,1
Інвестиції у нематеріальні активи	3,7	2,9	2,9	4,0	3,4	6,7	3,3	3,7

*складено за даними [4]

Звертає на себе увагу суттєве зменшення частки інвестицій у нежитлові будівлі та інженерні споруди і зростання частки машин, обладнання та інвентарю, а також транспортних засобів. Це може бути пояснено суттєвим обмеженням доступності довгострокового кредитування, що зменшує можливості реалізації високовартісних і тривалих інвестиційних проектів. Відзначимо, що особливо складна ситуація склалася у

секторі малого і середнього бізнесу, оскільки банки намагаються обмежити ризики в умовах спаду економіки і, з огляду на поточну післякризову ситуацію, значних змін тут очікувати не слід, оскільки вимоги до позичальників суттєво знижуватися не будуть, враховуючи високу частку проблемних кредитів. Залишаються вимоги і до терміну діяльності підприємства, стабільності отримання виручки і чистого прибутку, рівня ліквідності застави та інші. Державні гарантії під таке кредитування недоцільні, оскільки це фактично означає перекладання ризиків на державу і навантаження на бюджет.

Ще однією тривожною тенденцією є скорочення частки інвестицій у довгострокові біологічні активи рослинництва і тваринництва, що може свідчити про скорочення штучних багаторічних насаджень – плодово-ягідних насаджень всіх видів; виноградників; багаторічних насаджень ботанічних садів та інших науково-дослідних установ і навчальних закладів для наукових цілей, а також основного стада тварин (корів, биків-плідників, свиноматок, хряків, вівцематок, баранів-плідників).

Наведене цілком узгоджується зі змінами у структурі джерел інвестування (табл. 3). Збільшується частка власних коштів підприємств у загальних обсягах капітальних інвестицій при зменшенні кредитів банків та інших позик, що, враховуючи наведене раніше, суттєво обмежує можливості підприємств щодо вкладень у будівлі й інженерні споруди.

Таблиця 3.
Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування за 2010-2017 рр., %

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
<i>Усього</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
коштів державного бюджету	5,662	7,202	5,961	2,471	1,248	2,534	2,579	3,411
коштів місцевих бюджетів	3,174	3,211	3,131	2,720	2,697	5,221	7,465	9,268
власних коштів підприємств та організацій	61,676	61,160	62,643	66,348	70,472	67,499	69,253	69,139
кредитів банків та інших позик	12,675	15,190	14,538	13,901	9,908	7,594	7,546	6,598
коштів іноземних інвесторів	2,062	2,088	1,795	1,709	2,570	2,997	2,737	1,384
коштів населення на будівництво житла	10,459	7,290	8,262	9,634	10,056	11,711	8,333	7,314
інших джерел фінансування	4,293	3,860	3,671	3,216	3,049	2,444	2,087	2,886

Статистичні дані свідчать про те, що в останні три роки намітилася нова тенденція – зростання частки коштів місцевих бюджетів у структурі капітальних інвестицій. Вона пояснюється реалізацією політики адміністративної і фіскальної децентралізації в Україні. Як зазначають Х. Патицька [5] та І. Сторонянська [6, с. 99], основною метою реформування є визначення напрямів, механізмів і строків формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад. У цьому процесі фіскальна децентралізація сприяє переходу від патерналістської моделі міжбюджетних відносин до внутрішньоорієнтованої моделі соціально-економічного розвитку територіальних громад, ефективного використання їх власного фінансового потенціалу, що дозволяє перевести громади у ранг самостійних економічних суб'єктів, які почали здійснювати інвестиційну діяльність, хоча темпи її після сплеску у 2015 році почали зменшуватися (табл. 4).

Таблиця 4.

Темпи зростання капітальних інвестицій за джерелами фінансування (у частках до попереднього року)

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього	1,336	1,132	0,914	0,878	1,245	1,315	1,248
коштів державного бюджету	1,700	0,937	0,379	0,444	2,527	1,339	1,651
коштів місцевих бюджетів	1,352	1,104	0,794	0,871	2,410	1,881	1,550
власних коштів підприємств та організацій	1,325	1,160	0,969	0,933	1,192	1,349	1,246
кредитів банків та інших позик	1,601	1,084	0,874	0,626	0,954	1,307	1,092
коштів іноземних інвесторів	1,353	0,973	0,871	1,320	1,451	1,201	0,631
коштів населення на будівництво житла	0,931	1,283	1,066	0,917	1,450	0,936	1,096
інших джерел фінансування	1,201	1,077	0,801	0,832	0,998	1,123	1,727

Як свідчать дані таблиць 3 і 4, іноземні інвестори втрачають інтерес до України. В цілому обсяг прямих інвестицій в економіку України з інших країн світу за останні сім років скоротився на 20 %. Частково це пояснюється тим, що одним з найбільших інвесторів в акціонерний капітал була Російська Федерація – учасник конфлікту. Однак і до сьогодні ця країна входить до трійки лідерів за показником обсягів інвестицій в економіку України поряд з Кіпром і Нідерландами, причому її частка у структурі іноземних інвестицій зросла майже вдвічі від рівня 2010 року (2010 р. – 6,5 %, 2017 р. – 11,5 %). З огляду на стан національної економічної безпеки, викликає занепокоєння той факт, що поряд зі зростанням питомої ваги прямих іноземних інвестицій з Російської Федерації, цей показник росте і в абсолютному вираженні (з 3015,7 млн. дол. США у 2010 році до 4598,4 млн. дол. США у 2017 році). Окремо слід зауважити, що пряма інвестиція – це категорія міжнародної інвестиційної діяльності, яка відображає прагнення інституційної одиниці – резидента однієї країни здійснювати контроль або істотний вплив на діяльність підприємства, що є резидентом іншої країни. Інвестиція є прямою, якщо капітал/права власності нерезидента складає не менше 10% вартості статутного капіталу підприємства-резидента або нерезидент має не менше 10% голосів в управлінні підприємства-резидента. До прямих інвестицій також відносять інвестиції, що отримані на основі концесійних договорів і договорів про спільну інвестиційну діяльність; кредитні ресурси, що надані/отримані в рамках операцій між підприємством прямого інвестування та прямим інвестором [4, с. 402].

У розрізі видів економічної діяльності найбільший інтерес у 2017 році представляли для прямих іноземних інвесторів: фінансова і страхова діяльність (10213,3 млн. дол. США, або 26 % від загальних обсягів інвестицій), оптова і роздрібна торгівля (5140,8 млн. дол. США, або 13 %), операції з нерухомим майном (3790,6 млн. дол. США, або 9,7 %), виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (2785,1 млн. дол. США, або 7,1 %) та професійна, наукова та технічна діяльність (2303,6 млн. дол. США, або 5,9 %).

Змінилися пріоритети прямих іноземних інвестицій у розрізі регіонів. На кінець 2017 року найбільші обсяги відмічалися у м. Київ (23103,4 млн. дол. США), Дніпропетровській області (3815,5 млн. дол. США), а також Київській (1565,1 млн. дол. США), Одеській (1363,2 млн. дол. США), Донецькій (1216,0 млн. дол. США), Львівській (1187,7 млн. дол. США), Полтавській (1049,0 млн. дол. США) областях. Разом з тим, цікавість українських інвесторів до професійної, наукової та технічної діяльності як об'єкта інвестування зберігається протягом досліджуваного періоду – на цей вид економічної діяльності припадає лівова частка прямих інвестицій з України (83 % у 2011 році і 94,3 % – у 2017 році).

Разом з тим, процеси іноземного інвестування в економіку України досить неоднозначні. Так, А. Переверзева відмічає, що частина іноземних інвестицій, які надходили до України протягом минулих років з низки іноземних держав, особливо з офшорних зон, інших юрисдикцій з пільговими умовами оподаткування бізнесу, мали пострадянське, у тому числі – українське походження (зокрема, з Кіпру, на який у 2017 році припадало 25,6 % і через який до України у формально-юридичному статусі іноземного надходить український за походженням капітал, а також російський). До цього треба додати потоки до України прямих іноземних інвестицій з таких офшорних зон, як Беліз і Британські Віргінські острови, а також українські за походженням капітали, вивезені раніше до європейських країн (Нідерланди, Австрія та ін.), які тепер надходять до України як іноземні інвестиції [7, с. 78], з чого стає зрозумілим, що реально іноземний інвестор в Україну так і не прийшов.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, проведене дослідження дає підстави для низки висновків. Так, наслідки воєнного конфлікту на території України (тимчасова окупація частини Донецької і Луганської областей і анексія півострова Крим; порушення цілісності господарського комплексу країни і галузеві дисбаланси; втрата частини промислового потенціалу, зокрема у паливно-енергетичному, транспортному і металургійному комплексах країни; милітаризація економіки; розвив

внутрішніх і зовнішніх господарських зв'язків та ін.) призвели до того, що вітчизняна макроекономічна система набула принципово нових якостей, що унеможливило аналіз і прогнозування динаміки інвестиційних процесів на основі докризових закономірностей. Поряд з усталеними багаторічними тенденціями і інвестиційній сфері, які переважно мають негативний характер (наприклад, частка інвестицій в основний капітал у ВВП, що не відповідає мінімальному рівню національної економічної безпеки, надто висока частка власних коштів підприємств та організацій у структурі капітальних інвестицій та ін.), ідентифікується започаткування нових тенденцій, до яких можна віднести:

- зменшення частки інвестицій у нежитлові будівлі та інженерні споруди, довгострокові біологічні активи рослинництва і тваринництва;

- зрушення у структурі капітальних інвестицій (зростання частки коштів місцевих бюджетів і зменшення долі кредитів банків та інших позик);

- відсутність зацікавленості іноземних інвесторів у вкладеннях в економіку України;

- пострадянське (переважно українське і російське) походження капіталів, що складають майже половину прямих іноземних інвестицій в економіку України;

- зростання питомої ваги прямих іноземних інвестицій з Російської Федерації в українську економіку;

- прямі іноземні інвестиції не спрямовані на відновлення промислового потенціалу вітчизняної економіки.

Слід окремо відмітити, що суспільно-політичний стан країни, поточна стадія воєнного конфлікту на нашій території є такими, що роблять загрозу відновлення кризи досить реальною, а отже – перехід національної економічної системи в іншу якість, що неодмінно призведе до порушення ледь намічених тенденцій. Виходячи з викладеного, перспективи подальших досліджень можна розглядати у двох напрямках: по-перше, фіксація і аналіз нових тенденцій перебігу інвестиційних процесів у пост-конфліктний період як основи подальшого дослідницького прогнозування при обґрунтуванні напрямів державної політики національного економічного відновлення, і, по-друге, розвиток методичних підходів до нормативного прогнозування пост-конфліктного відновлення економіки й обґрунтування структури та інструментарію інвестиційного механізму її забезпечення.

Список літератури.

1. Абакумова И.В., Рядинская Е.Н. Интегральный сравнительный анализ подходов к постконфликтному урегулированию вооруженных конфликтов. *Ученые записки. Электронный научный журнал Курского государственного университета*. 2017. № 3 (43). С. 52-59.

2. Forman S., Patrick S., Salomons D. Recovering from Conflict: Strategy for an International Response, Paying for Essentials, Policy Paper Series. NY: Center on International Cooperation, New York University, 2000. P. 14.

3. Полгородник О. В. Державне регулювання інтеграційних процесів в контексті забезпечення економічної безпеки України : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.03 / Донбаська державна машинобудівна академія. Краматорськ, 2017. 20 с.

4. Статистичний щорічник України за 2017. Державна служба статистики України / за ред. І.Є. Вернера. – Київ, 2018. 540 с.

5. Патицька Х. О. Фінансова децентралізація як основа формування самодостатніх територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4412/>

6. Сторонянська І. З., Пелехатий А. О. Напрямки модернізації фінансового забезпечення розвитку сільських територіальних громад у контексті завдань адміністративно-територіальної реформи. *Фінанси України*. 2014. № 10. С. 97-108.

7. Переверзева А. В. Оцінка сучасного стану залучення іноземних інвестицій в економіку України. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія «Економічні науки». 2016. № 1 (29). С. 75-81.

References.

1. Abakumova, I. Ryadinskaya, Ye. (2017), «Integral comparative analysis of approaches to post-conflict settlement of armed conflicts» Scientists note. Electronic scientific journal of the Kursk State University, Vol. 3 (43), pp. 52-59.

2. Forman, S, Patrick, S. and Salomon, D. (2000), Recovering from Conflict: A Strategy for an International Response, Paying for Essentials, Policy Paper Series. NY: Center for International Cooperation, New York University, p. 14.

3. Polgorodnik, O. (2017), "State regulation of integration processes in the context of providing economic security of Ukraine", author's abstract. Dis ... Cand. econ Sciences: 08.00.03, Donbas State Machine-Building Academy. Kramatorsk, p. 20.

4. Statistical Yearbook of Ukraine for 2017. State Statistics Service of Ukraine / ed. I.E. Werner, Kyiv, p. 540.

5. Pattyka, Kh. O. (2015), Financial decentralization as a basis for the formation of self-sufficient territorial communities. Effective economy, Vol. 10, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4412> (Accessed 14 Feb 2018)

6. Storonyanskaya, I. Pelahatiy, A. (2014), Directions of modernization of financial provision of development of rural territorial communities in the context of tasks of administrative-territorial reform. Finance of Ukraine, Vol. 10, pp. 97-108.

7. Pereverzev, A. (2016), Assessment of the current state of attraction of foreign investments into the economy of Ukraine. Visnyk ZNU. Series «Economic sciences», vol. 1 (29), pp. 75-81.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2018 р.